1956: CONTROVERSE LINGVISTICE LA INSTITUTUL PEDAGOGIC DIN CHIȘINĂU

***Rotaru Liliana**, dr., conf. univ.,*
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 821.135.1'27+378(478)(091)

Abstract

In this study, the author analyses the linguistic controversies that erupted at the department of "Moldovan" language and literature of the State Pedagogical Institute of Chisinau during the controversial year 1956. After a few years of real linguicide promoted by I. D. Ceban, the director of the Institute of History, Language and Literature of the Moldovan Scientific Research Base of the USSR Academy of Sciences and his henchmen, de-Stalinization and Khrushchev's Thaw, allowed the "Romanianophiles, slightly camouflaged" philologists, to reject the theses of the "specifics of the Moldovan language" and to affirm the linguistic unity of the people that were living on both banks of the Prut, even though the Prut was just a political border. These linguistic controversies between these two opposite camps of the philologist-teachers of the department of the "Moldovan" language and literature are important for the explanation of the perpetuation of Romanianism and genesis of the national movement in the 80's.

Key-words: Moldovan SSR, higher education, department of "Moldovan" language and literature of the State Pedagogical Institute of Chisinau, linguistic identity, linguistic controversies.

Despre particularitățile politicii naționale în RSSM și mai ales despre monstruosul „moldovenism", care avea drept obiectiv crearea unui popor nou între Prut și Nistru – un popor deosebit de cel român, precum și despre încercările, uneori subtile, alteori puerile și foarte rar deschise și îndrăzneze de a crea opoziție opiniei oficiale sovietice despre politica etnolingvistică a comuniștilor în Moldova sovietică s-au scris mai multe lucrări în istoriografia națională [1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9] și internațională [3], încă și în plină existență a Uniunii Sovietice.

În prezentul studiu ne propunem să analizăm doar un caz de opoziție la politica etnolingvistică sovietică în RSSM, care a implicat, cu voie sau fără de voie, și profesorii de la catedra de limbă și literatură moldovenească a Institutului Pedagogic de Stat „Ion Creangă" din Chișinău. Decesul lui Stalin și Congresul al XX-lea al PCUS au creat premisele angajării profesorilor de la această catedră, în avocatura limbii române, deși dintr-un anumit conciliatorism, îi spuneau „modovenească", deși o considerau una cu cea română. Raportul lui Nichita Hrușciov despre „cultul personalității și a consecințelor sale" și destalinizarea activă ce i-a urmat au avut un impact important asupra sistemului politic și asupra vieții sociale din Uniunea Sovietică și a reverberat în toată societatea sovietică. „Dezgheţul hrusciovist" a încurajat opinii şi atitudini critice şi contestatare și în rândurile intelectualității din Moldova Sovietică, stimulandu-o să înainteze o serie de revendicări care să faciliteze perpetuarea culturii şi a valorilor naţionale. Profitând de emergența noilor circumstanțe, elita intelectuală din RSSM a organizat la Chişinău, în perioada 7-19 octombrie 1955, o sesiune științifică a Institutului de Istorie, limbă și literatură din cadrul Filialei Moldovenești a Academiei de Științe a Uniunii Sovietice, care a declarat că nu există suficiente argumente pentru a susţine că limba „moldovenească" ar fi diferită de cea română. Întrunirea savantă a marcat eșecul teoretic al ideii creării unei noi limbi romanice literare, atât în plan științific, cât și psihologic, deși în plan aplicativ rezultatele nu au fost atât de spectaculoase [7, p. 43].

În anul 1956, romanistul Carlo Tagliavini declara, la Congresul al VIII-șea de Studii Romanice de la Florența, că graiul moldovenesc este o varietate dialectală a limbii române și că „pretinsa limbă moldovenească nu este de fapt decât româna literară scrisă cu un alfabet rusesc uşor modificat […] cu unele concesii în favoarea unor forme dialectale moldoveneşti, cunoscute de altfel şi în interiorul graniţelor României" [10, pp. 136-137]. Asemenea imperative științifice

îi determină pe doi savanți filologi-sovietici, angajați și anterior în „încăierările” dintre taberele „beligerante” ale dezbaterilor filologice din RSS Moldovenească – slavistul Samuil Borisovich Bernstein și romanistul Ruben Alexandrovici Budagov, să propună spre publicare, în revista sovietică „Вопросы языкознания”, un articol științific cu titlul „Cu privire la unitatea de limbă româno-moldovenească” [11, pp. 132-136], în care argumentau faptul că limba vorbită pe teritoriul RSS Moldovenești era parte integrantă a limbii române.

Derutată de concluzia autorilor, redacția revistei, în loc să publice articolul, l-a expediat CC al PCUS și CC al PCM pentru a decide asupra oportunității publicării lui (7, p. 43). Fiind o catedră de specialitate, iar membrii catedrei de limbă și literatură moldovenească a Institutului Pedagogic din Chișinău implicați în „descâlcirea” problemei originii și caracterului limbii vorbite de locuitorii RSSM, precum și a altor probleme ale filologiei moldovenești, autoritățile i-au solicitat opinia cu privire la caracterul articolului științific al celor doi filologi ruși.

Prima examinare și primul schimb de opinii pe marginea manuscrisului articolului celor doi lingviști ruși s-a produs la o ședință comună a catedrelor de limbă și literatură moldovenească, limbă și literatură rusă, filosofie și catedra de limbi străine în ziua de 3 mai 1956[3]. În prezența decanului Facultății de Istorie și Filologie, Avraam Penzul, și-au expus opiniile visa-vis de conținutul acestui articol majoritatea membrilor catedrei de limbă și literatură moldovenească: Sofia Pereva, Grigore Grinco, Leonid Curuci, Rozalia Cornfeld, Boris Bâhov, Ludmila Radauțan și aspirantul Gheorghe Dodiță. Merită să menționăm faptul că la ședința comună a celor patru catedre nu a fost prezent I. D. Ceban – până nu demult „actorul” principal al lingvisticii moldovenești, deși era deja șef al catedrei de limbă și literatură moldovenească [13, f. 6], fiind transferat în această funcție din postul de director al Institutului Pedagogic[4] [12, f. 1] pentru proasta administrare a celei mai importante „fabrici” de cadre didactice din RSSM.

Aproape toți membrii catedrei de limbă și literatură moldovenească au mărturisit, în mod diferit, un sentiment de atașament față de ideile lingviștilor S. Bernștein și R. Budagov. Conținutul luărilor de cuvând ne indică asupra unei despovărări pe care au simțit-o profesorii de la catedră, odată ce ideia unității de limbă româno-moldovenească a fost formulată de către doi savanți-ruși recunoscuți de către regimul sovietic. Astfel, profesoara Sofia Pereva, exprimându-și regretul față de apariția prea tardivă pentru lingvistica moldovenească, susținea că „dacă articolul ar fi apărut prin anii 1940, ar fi adus mai mult folos” [14, f. 22].

Toți vorbitorii și-au exprimat acordul cu opiniile exprimate în manuscrisul discutat, susținând, fiecare pe rând, că „eu mă unesc cu articolul tov. Bernștein și t. Budagov”, fiecare având câte un argument – unele mai științifice, altele mai puțin, dar toate confirmau opinia membrilor catedrei că nu există o limbă moldovenească. Sofia Pereva, care și-a susținut doctoratul în filologie la Moscova, susține că, revenind la Institut, a preluat un curs de limbă moldovenească, care de fapt l-a pregătit din literatura română, astfel conchide conferențiarul

---

[3] *Notă:* Procesul verbal al acestei ședințe este datat greșit cu „23 mai 1956”, cel mai probabil ședința în cauză desfășurându-se pe data de 3 mai 1956. În susținerea opiniei noastre sunt următoarele argumente: în primul rând, procesul verbal pe care îl considerăm datat greșit are numărul 14, următorul proces verbal, inclusi în dosarul de arhivă consecutiv, are nr. 15, este datat cu ziua de 5 mai 1956, iar conținutul lui reflectă continuitatea discuțiilor din procesul verbal nr. 14 (de ex. la ședința protocolată cu nr.14 s-a decis crearea unei comisii de elaborare a proiectului de decizie a catedrei, iar în procesul verbal nr. 15 – catedra discută proiectul (proiectele) de decizie etc.); în rândul al doilea, extrasul din procesul verbal al ședinței care exprima opinia filologilor de la Institutului Pedagogic din Chișinău cu privire la problemele discutate, este datat cu 19 mai 1959 (deci anterior zile de 25 mai 1956) și face referință la ședința comună a celor patru catedre ale Institutului din ziua de 3 mai 1956.

[4] I. D. Ceban a fost numit în funcția de director al Institutului Pedagogic din Chișinău prin Ordinul Ministrului Învățământului al RSSM din 5 februrie 1952.

Pereva „socot că fiinţează o sângură limbă” [14, f. 21 verso-22]. Opinia Sofiei Pereva a fost preluată şi susţinută de Grigore Grinco, care apăra cu fervoare ideea „unirii”, afirmând că studenţii Institutului Pedagogic „nu se exprima frumos, limpede, pentru că se tem să nu vorbească româneşte” [14, f. 22].

Leonid Curuci, tânărul absolvent al Institutului Pedagogic din Chişinău (1954), a invocat mai multe argumente de natură ştiinţifică: de la unitatea structurii gramaticale şi a fondului lexical comun şi până la „istoria noroadelor român şi moldovenesc”, susţinând că „nu au dreptate învăţaţii romanişti, care găsesc [...] că limba moldovenească – a suferit mai mare înrâurire din partea limbilor slave de răsărit, pe când limba română înrâurirea limbilor slave de m-zâ. Asta-i puţân”. „De aiasta părere îs şi eu”, concluziona lectorului Curuci, susţinând „că limbile moldovenească şi română nu se deosebesc, că de fapt îi una şi aceiaşi limbă” [14, f. 22 verso-23].

Şi lectorul Gheorghe Dodiţă dădea „dreptatea celor doi filologi ruşi-sovietici. Tânărul angajat la catedra de limbă şi literatură „moldovenească” îşi amintea că a cumpărat de curând romanul lui Mihai Sadoveanu „Venea o moară pe Siret” şi că alături pe raft stătea „romanul tradus din limba română” şi doar cineva „care nu cunoaşte aceste limbi, poate spune că sînt două limbi, deoarece îi traducere”, altfel, susţinea Gheorghe Dodiţă „fiinţază o sîngură limbă” [14, f. 25 verso-26].

Deşi la sesiunea comună a Institutului de Lingvistică a Academiei de Ştiinţe al URSS şi a Institutului de Istorie, Limbă şi Literatură al Filialei moldoveneşti din decembrie 1951, Rozalia Cornfeld a exprimat opinii „neaoşiste” sau „autohtoniste”, fiind o susţinătoare şi o promotoare a „moldovenismului” pseudoştiinţific alături de I. D. Ceban [1, pp. 296-299], la şedinţa catedrei din mai 1956, s-a manifestat oportunist, arătându-se nedumerită că „în ştiinţa sovietică moldovenească aşa probleme nu s-au spus până amu, şi totdeauna se vorbea că sînt două limbi – limba moldovenească şi limba română. În cărţi se vorbea despre fiinţarea a 2 limbi”. Rozalia Cornfeld socotea că autorii articolului discutat nu au suficiente argumente pentru a demonstra ideea principală, dar prinsă în menghina situaţiei susţine că „părearea mea îi că fiinţează o sângură limbă, pentru că structura gramaticală, fondul lexical de bază îi acelaşi în amândouă limbi” [14, f. 23 verso].

Şi ceilalţi filologi de la catedra de limbă şi literatură molodvenească – Avraam Penzul, Ludmila Radauţan au susţinut că „fiinţază o sângură limbă”. Filologii de la catedra de limbă şi literatură „moldovenească” au solidarizat şi colegii de la celelalte catedre. Astfel, doctorul în filosofie, Vera Smelâh[5] [13, f. 1], dela catedra de economie politică şi filosofie, recunoştea că nu este specialist în filologie, dar o uşoară şi elementară analiză care să se bazeze pe „situaţia lăuntrică a acestor limbi” demonstrează că „răspunsul poate fi unul – limba moldovenească şi limba română îi o sângură limbă” [14, f. 24]. Specialişti în limbi străine, prin reprezentanţii lor – Ilya Dukhovny[6] [13, f. 9] – şeful catedrei şi colegul acestuia, Natan Solomonovici Grimbaum[7] [13, f. 9] au susţinut opinia Verei Smelâh şi a filologilor. Deşi polonezul Natan Grimbaum, nu cunoştea foarte bine limba română, el susţinea că „fiinţază o singură limbă”, reieşind din

[5] Smelâh, Vera Mihailovna, doctor în ştiinţe filosofice, conferenţiar interimar la caredta de Economie politică şi filosofie, scrisă „moldoveancă”, născută în or. Chişinău în anul 1909, absolventă a Institutului Pedagogic din Tiraspol în anul 1931 şi angajată la Institutul Pedagogic din Chişinău în septembrie 1952.

[6] Duhovnâi, Ilia Davidovich, lector superior la Catedra de limbi străine, evreu basarabean, născut în anul 1906 în Orhei şi absolvent al Universităţii din Viena în 1929, angajat la Institutul Pedagogic din Chişinău din septembrie.

[7] Grimbaum, Natan Solomonovici, doctor în ştiinţe filologice, conferenţiar şi şeful catedrei de limbi străine, evreu polonez, născut în Polonia în anul 1916, absolvent al Universităţii din Varşovia în anul 1938, a fost angajat la Institutul Pedagogic din Chişinău în septembrie 1948.

experiența lui de evaluator la examenul de „Limbă străină” a doctoranzilor. Așa cum era obișnuit în aspirantura din RSS Moldovenească, doctoranzii alegeau să susțină limba română în calitate de limbă străină. Una dintre probele examenului era traducerea din limba străină în limba maternă și invers și aici, declară profesorul Grimbaum, aceștia „n-au ce traduce” pentru „că ființază o singură limbă” [14, f. 24 verso-25].

Nota discordantă a acestei comuniuni de opinie a făcut-o Boris Bâhov, lector superior la catedra de limbă și literatură moldovenească, care în alegațiile lui invocă învățătura partidului că „fiecare norod trebuie să-și dizvolte limba sa” și opinează că Eminescu sau Creangă „au fost și rămân moldoveni” [14, f. 23 verso -24]. Prin expresia „întrebarea asta îi de un caracter conservativ”, Boris Bâhov a atras o avalanșă de critici din partea celorlalți colegi.

Pentru că redactorul procesului verbal nu a consemnat în document la rubrica „ordinea zâlei” decât problema „discutării” articolului, fără a indica care aspecte se solicitau „a fi discutate”, participanții la ședință și-au exprimat opiniile și asupra denumirii limbii pe care o vorbeau locuitorii RSSM. Se impune subliniat faptul, aici, că toți vorbitorii au utilizat sintagma „limba moldovenească” pentru a desemna limba locuitorilor Moldovei Sovietice, menționând și existența a două popoare care vorbesc aceiași limbă [14, f. 23]. Totodată, participanții la discuție socot că „n-ar fi drept [...] s-o numim numai română, ori numai moldovenească” și vin cu mai multe propuneri care li se par rezonabile: „română, moldovenească, ori moldo-română ori româno-moldovenească”, deși susțin ei „amu nu-i clar, dar cu vremea a deveni limpede, pentr că întrebarea asta îi legată cu istoria, cu viitorul” [14, f. 25]. Prin indicarea asupra faptorului istoric și „de viitor” în denumirea limbii române, considerăm că filologii de la Institutul Pedagogic erau conștienți că decizia va fi una politică și soluționarea acestui aspect al problemei lingvistice moldovenești nu le aparține.

Ședința comună din 3 mai 1956 a celor patru catedre nu a adoptat vreo rezoluție sau concluzie asupra celor discutate. Adunarea a decis înființarea unei comisii cu misiunea de a redacta un răspuns „în scris la articol”, alcătuită din șase filologi de la Institut: Avraam Penzul, Sofia Pereva, Rozalia Cornfield, Natan Grimbaum, Vera Smelâh și Ludmila Radauțan [14, f. 26].

Prima ședință la care s-a discutat problema „unității lingvistice moldo-române” a fost dominată de filologii „românofili, ușor camuflați” [1, p. 46] (prin acceptarea sintagmei „limba moldovenească” pentru limba română), reprezentată de Grigore Grinco, Avraam Penzul, Sofia Pereva, Ludmila Radauțan, Gheorghe Dodiță și Leonid Curuci, iar ceilalți – „neaoșiștii” sau „autohtoniștii” [1, p. 46] promotori ai moldovenismului pseudoștiințific, în lipsa fizică a „guru” al lor – I. D. Ceban, s-au retras în expectativă, dar nu au părăsit „câmpul de bătaie”.

La 5 mai 1956 s-a ținut o altă ședință, doar pentru membrii catedrei de limbă și literatură „moldovenească”, la care filologii colectivului urmau să se expună asupra „proiectului privitor la articolul tov. Budagov R. A. și Bernștein S. B.” [14, f. 27 verso]. Așa cum reiese din conținutul textului, cei șase membri ai comisiei, aleși la ședința anterioară, pentru a elabora un proiect al deciziei catedrei pe marginea articolului filologilor ruși, s-au împărțit în două grupări, fiecare dintre acestea elaborând propriul proiect: unul dintre proiecte a fost elaborat de decanul Aavraam Penzul și, reieșind din caracterul și tonalitatea discuțiilor, reprezenta opinia „românofililor, ușor camuflați”, iar celălalt, îl avea în calitate de autor oficial pe Rozalia Cornfeld, dar în baza analizei discursului lui I. D. Ceban la această ședință, proiectul era elaborat cu contribuția celui din urmă și reflecta opinia și poziția șefului de catedră. Considerăm necesar să menționăm faptul că la această din urmă ședință, tabăra „autohtoniștilor” s-a prezentat în componența deplină,

asigurând și prezenta „vârfului de lance” al grupării – moldovenistul I. D. Ceban, care a determinat atât tonalitatea discuției, cât mai ales direcția ei și hotărârile membrilor catedrei.

În dosarul catedrei din Arhiva Națională a Republicii Moldova nu s-au păstrat cele două proiecte cu privire la articolul menționat, însă conținutul lor probabil poate fi dedus din textul înregistrat al procesului verbal al ședinței catedrei care le-a discutat și din textul discursului ținut de I. D. Ceban la această adunare. Trebuie de subliniat faptul că cele două procese verbale despre care s-a vorbit aici, sunt înregistrate în limba română, fiind scrise de mână, cel mai probabil chiar în timpul ședințelor de către un secretar al adunării, în timp ce discursul lui I. D. Ceban este tipărit la mașina de scris și este redactat în limba rusă. Primul proiect și, de fapt, unicul discutat la această din urmă ședință de catedră, așa cum ne demonstrează documentul de arhivă, a fost cel elaborat de conferențiarul Cornfeld, „neaoșista”, care „nu întotdeauna înțăleg [-ea *n.n.*] limba din cărți, cutoatecă îi scris românește” [14, f. 26]. Presupunem, reieșind din cuvântarea lui Gheorghe Dodiță, că proiectul Rozaliei Cornfeld, nu prea ținea cont de discuțiile și opiniile exprimate de majoritatea absolută a participanților la discuția din 3 mai 1956 și autoarea, care declarase la ședința anterioară „părearea mea îi că ființează o sângură limbă” [14, f. 28 verso], se erija în apărătoarea specificului limbii „moldovenești”, insistând pe ideia „autohtonistă” și lipsa unității de limbă [14, f. 28]. Înscrierile în procesul verbal al ședinței din 5 mai 1956 debutează cu o intervenție foarte supărată a lectorului Gr. Grinco, care manifestă dezacord categoric cu „multe păreri din proiect” și declară că se retrage din discuții și că va redacta o opinie separată [14, f. 27 verso-28]. Celâlalt tânăr filolog de la catedră, lectorul Gh. Dodiță, se lansează și el, dar mai moderat, în discuții asupra proiectului prezentat de R. Cornfeld, indicând asupra contradicțiilor dintre cele două părți ale proiectului prezentat de cea diin urmă și asupra faptului că „Încheierea făcută corespunde <u>întrucâtva</u> (*sublinierea noastră*) cu părerile noastre spuse la ședința trecută” [14, f. 23 verso]. Prima parte, susține Gh. Dodiță, este „făcută bine”, iar cea de-a doua este „slabă și se contrazice”, deși secretarul ședinței nu a înregistrat în procesul verbal „contradicția”, semnalată de lectorul Dodiță. Totuși, fraza cu care își încheie acesta alocuțiunea: „Mie îmi pare, că dacă am vorbi de specificul limbii moldovenești, ar fi trebuit și de argumentat”, ne obligă să concluzionăm că partea a doua a proiectului R. Cornfeld era într-o oarecare măsură în contradicție cu opiniile exprimate de filologii Institutului Pedagogic la ședința comună. Decanul Facultății de Istorie și Filologie, Avraam Penzul, îi susține pe cei doi tineri și rămânând pe pozițiile expuse anterior, semnalează și cere să fie înlăturate ideile contradictorii din textul proiectului R. Cornfeld.

De partea cealaltă a baricadei, Stefania Melnițcaia se indignează că nu înțelege „cum ar fi în moldovenește propoziția – „о румынско-молдавском языковом единстве”, dar declară, fără să argumenteze, că „se unește cu proiectul lui Cornfeld R.E.” [14, f. 23 verso]. Iar R. Cornfeld, încercând să se apere împotriva acuzațiilor lui Gheorghe Dodiță și a celorlalți colegi „românofili”, susține că nu găsește nicio contradicție între cele două părți ale proiectului și că în textul expus „nu hotărăsc că sînt două limbi, dar una”, iar în privința denumirii limbii „Vor fi discuții, și s-a hotărî” [14, f. 29]. R. Cornfeld susține că nu are nimic împotrivă să se aprobe „proiectul lui Penzul A. P.”, dar, menționează doamna, „la noi” fiecare are părerea lui despre gramatica și ortografia limbii, sugerând că ar bine ca elaborările științifice ale lingviștilor să fie aprobate de politic, așa cum s-a întâmplat în cazul limbii ruse. Regulile ortografice a limbii ruse au fost alcătuite de Șahmatov[8], dar iscălite de V.I. Lenin” [14, f. 29 verso].

[8] Șahmatov, Alexei Alexandrovich (1864-1920), filolog, lingvist și istoric rus, fondator al studiului istoric al limbii ruse, al cronicilor și literaturii ruse vechi.

În apărarea tovarășilor săi, s-a pronunțat I. D. Ceban, care, în lungul său discurs în limba rusă, rezuma că „deși normele literare moldovenești și românești sunt unice, cu toate acestea, limbile populare – moldovenească, pe de o parte, și romăno-valahă – pe de altă parte, diferă în multe privințe una de cealaltă” [14, f. 65]. Și înțlegând că argumentele lingvistice pe care le-a invocat în susținerea opiniei sale „moldoveniste” nu sunt convingătoare, șeful de catedră a îmbogățit arsenalul dovezilor „științifice” cu unul politic și altul, psihologico-sentimental. După I. D. Ceban, acceptarea unității lingvistice moldo-române ar putea dezavantaja total, din punct de vedere politic, republica moldovenească, dar și mai dezavantajoasă ar fi „această tendință” pentru Uniunea Sovietică, pe arena internațională. Este clară aluzia că problema lingvistică nu este una științifică, ci, mai degrabă, una politico-ideologică. Vorbitorul, întrebându-i cu suspecție și conjurat pe colegii de la catedră, care considera că „toarnă apă la moara dușmanilor noștri” - „Poate și republica să nu o numim altfel decât „moldovenească”? De asemena, în alegațiile sale I. D. Ceban deplânge lipsa sentimentului „de mândrie națională” a celor „care nu recunosc trăsăturile specifice ale limbii moldovenești” [14, f. 66], exploatând în acest fel și instrumente de influență de natură psihologice și emotive. În concluzie I. D. Ceban susține că „nu este justificată, nici din punct de vedere științific, și nici politic, publicarea unui astfel de articol care va provoca discuții cu privire la problemele naționale ale Uniunii Sovietice” [14, f. 68]. Poziția șefului de catedră, susținută de alți trei membri: Boris Bâhov, Rozalia Cornfeld și Ciobotarenco [prenumele nu este indicat], nu a acumulat suficente voturi și catedra a decis (conform procesului verbal) să expedieze autorităților cel de-al doilea proiect, elaborat de Avraam Penzul.

Decizia catedrei de limba și literatura moldovenească al Institutului Pedagogic din Chișinău, însă, este formulată ambiguu și nu formulează o opinie clară nici în ceea ce privește unitatea lingvistică moldo-română, nici în ce privește denumirea limbii pe care o vorbesc locuitorii RSSM. Cât despre articolul profesorilor Budagov și Bernștein, catedra, prin semnătura lui I. D. Ceban, consideră că „nu dă un răspuns la niciuna dintre aceste întrebări, dar nici nu ne poate oferi, întrucât este insuficient de fundamentată din punct de vedere teoretic” [14, f. 69-71].

Manuscrisul celor doi filologi ruși, R. Budagov și S. Bernștein, cu un titlu care inspira și dădea nădejde unei părți a intelectualilor din RSSM și, totodată, era atât de scandalos și periclitant pentru cealaltă parte, așa și nu a fost publicat, nici în revista la care a fost depus și nici în altă revistă a vremii. Pericolele imaginate, care le-ar fi ascuns ideile expuse în articol și care au fost invocate de I. D. Ceban și acoliții săi în poziția oficială a catedrei de limbă și literatură „moldovenească”, și-au făcut efectul - autoritățile au găsit inoportună publicarea manuscrisului respectiv. Articolul va fi publicat în revista *Nistru* abia în anul 1988 [11, p. 132-136].

Având la bază câteva argumente, considerăm că temerile „moldoveniștilor” nu erau deloc fondate și publicarea articolului nu ar fi produs vreo „tulburare” în societatea sovietică moldovenească. Mai întâi de toate, pentru că ideile și concluziile lui R. Budagov și S. Bernștein nu erau de noutate, nici pentru mediul academic și didactic, dar nici pentru întreaga intelectualitate din RSSM (mai mult decât atât pentru purtătorii acestei limbi din afara mediilor academice). Sesiunile științifice anterioare ale lingviștilor sovietici, organizate la Chișinău în 1951 și 1955, au admis și recunoscut latinitatea și „unitatea lingvistică romăno-moldovenească”, iar declarația romanistului italian Carlo Tagliavini, că pretinsa „limbă moldovenească” nu ar fi decât o română literară scrisă cu un alfabet rusesc, era cunoscută în Uniunea Sovietică. Mai mult decât atât, nu a fost negată sau infirmată de filologii de la Moscova sau Leningrad. Iar faptul că majoritatea filologilor de la Institutul Pedagogic din Chișinău (prin extindere și elita intelectuală din RSS Moldovenească) au opinat „că ființază o sângură limbă!”, era o dovada în plus a

reafirmării unui adevăr, care a fost reprobat timp îndelungat (cât să facă unele procese ireversibile) de moldoveniștii „neaoșiști, autohtoniști”

În rândul al doilea, este puțin probabil ca publicarea articolului lui R. Budagov și S. Bernștein să fi provocat „discuții cu privire la problemele naționale ale Uniunii Sovietice”, așa cum susținea I.D. Ceban, având în vedere mai întai de toate RSSM. Este puțin probabil ca acea parte a intelectualității moldovenești – „românofilii, ușor camuflați”, (nume argumentat de către aceștia prin acceptarea sintagmei „limba moldovenească” pentru limba română, dar și pentru alte concesii făcute „moldovenismului”), să fi avut curajul să invoce probleme și revendicări mai multe decât le permitea puterea. Este bineconoscut faptul că regimul sovietic avea suficiente mecanisme și instrumente de control și de „convingere” a celor care depășeau limita admisă. Autoritățile comuniste admiteau și chiar stimulau anumite revendicări sau expresii ale naționalismelor locale, însă toate „manifestările naționale” se aflau sub controlul vigilent al mașinăriei politice sovietice. Ba, chiar în anumite zone etnice ale Uniunii Sovietice, stările de conflict de sorginte națională erau îngădite și tolerate atât timp, cât ecestea din urmă distrăgeau atenția de la alte probleme iminente proceselor de sovietizare și rusificare.

Cu toate acestea, opinia majorității filologilor Institutului Pedagogic din Chișinău nu a contat în formularea deciziei catedrei de limbă și literatură „moldovenească” privind oportunitatea publicării articolului lui R. Bidagov și S. Bernștein, decizie expediată autorităților de stat și de partid care au luat hotărârea finală. Este pentru că documentul final al *Extrasului din protocolul catedrei de limbă și literatură moldovenească a Institutului Pedagogic din Chișinău în numele lui Ion Creangă* , datat cu ziua de 19 mai 1956, a fost redactat și semnat de I. D. Ceban, în calitatea lui de șef de catedră, în primul rând. Iar birocrația sovietică nu ținea cont neapărat de opinia exprimată a majorității, rolul „șefilor” în orice ierarhie era unul determinant.

Ne este clară și explicabilă persistența străduitoare a indivizilor din grupul „neaoșist, autohtonist”, care, pe de o parte, fiind produsele educației sovietice moldoveniste și antiromâniste din autonomia moldovenească interbelică, și-au continuat activitatea la Chișinău în baza capitalului politic și cultural acumulat anterior. Acceptarea ideilor unității lingvistice le-ar fi zdruncinat sau chiar ruinat structura identitară, care le-a fost modelată prin educația sovietică de sorginte rusească. Pe de altă parte, plusul de legimitate politică cu care au fost investiți transnistrienii față de basarabeni și alianțele cu diferiți agenți ai puterii, presupuneau și determinau angajabilitate și responsabilitate față de misiunile care li s-au încredințat de către sistemul care i-a propulsat. Mai ales că aceste „misiuni” și apropierea de putere le asigura funcții și posturi decizionale și accesul la valori materiale și altele, atât de deficitare în epoca comunistă, pe care o abordăm aici. Frica pierderii pozițiilor pe care le dețineau îi determinau pe acești indivizi să păstreze și să urmeze o anumită consecvență „moldovenistă”.

Mai mult decât atât, ironiile și persiflările din partea basarabenilor educați românește, bancurile despre „performanțele lingvistice”, nivelul de cultură și profesionalismul unor originari din stânga Nistrului, situațiile anecdotice în care se pomeneau angajați singuri transnistrienii, prin puțina cunoaștere și educație, le creau celor din urmă complexe de inferioritate și le iritau amorul propriu. Conștientizând că le lipsesc abilitățile lingvistice ale basarabenilor (care vorbeau o limbă „burgheză”), educația de tip occidental-universal al celor din urmă, precum și competențele profesionale pentru a executa sarcinile funcțiilor și posturilor în care au fost propulsați doar pentru originea transnistriană, grupul „neaoșist, autohtonist” a promovat moldovenismul în calitate de comportament compensator. Considerăm că ecuația convingerilor

moldoveniste trebuie să țină cont și de acest mecanism de apărare al celor din grupul autohtonist, majoritatea dintre care erau originari din stânga Nistrului.

Dar, ofensiva moldovenistă, reluată după războiul sovieto-german cu o forță mult mai mare decât înainte de 1941 și care impunea cadrelor științifico-didactice din învățământul superior din RSS Moldovenească să accepte, să disimineze și să propage în mediul academic și studențesc falsul științific al existenței unei noii limbi - „limba moldovenească", diferită de limba română, a întâmpinat rezistența „românofililor", ce au izbutit să-și păstreze convingerile lingvistice, care nu s-au conformat acțiunilor pseudoștiințifice concentrate și susținute ale promotorilor ideologiei bolșevice și nu și-au schimbat atitudinea față de limba română.

Este incontestabil faptul că efortul bolșevic postbelic de a șterge conștiința românească, de a inventa o nouă limbă și un nou popor, diferit de românii de peste Prut, a reușit să fisureze grav mediul academic din RSS Moldovenească. Deși regimul comunist a izbutit să creeze (deși majoritatea cazurilor sunt de import de peste Nistru) o cohortă înverșunată de susținători și promotori ai moldovenismului, procesul început în 1951 la sesiunea științifică comună a Institutului de Lingvistică a Academiei de Științe a Uniunii Sovietice și a Institutului de Istorie, Limbă și Literatură al Bazei Moldovenești de Cercetări Științifice a Academiei de Științe a URSS, apoi destalinizarea și dezghețul lui Hrușciov, au creat condiții pentru revenirea publică a filologilor / intelectualilor românofili, care au ripostat moldoveniștilor cu argumente științifice, fără să țină cont de cele politice și ideologice, așa cum a fost și cazul filologilor de la Institutul Pedagogic din Chișinău, în anul 1956.

În vacarmul moldovenist de sorginte politic și ideologic al lui I.D. Ceban și al acoliților lui, tinerii filologi de la catedra de limbă și literatură „moldovenească" (majoritatea lor erau proaspeți absolvenți ai unor școli superioare moldovenești), au expus opinii curajoase și au manifestat atitudini și reacții critice și contestatre la adresa opiniilor moldoveniste ale șefului lor de catedră. Români, evrei, ruși, ucraineni, „moldoveni" (sub acest nume erau înscriși în statele de funcție etnicii români din RSS Moldovenaescă), filologii de la Institutul Pedagogic diin Chișinău - Grigore Grinco, Gheorghe Dodiță, Sofia Pereva, Leonid Curuci, Vera Smelâh, Naum Grimbaum, Ludmila Rădăuțan, Avraam Penzul, Ilia Duhovnâi și Ana Grancovscaia, au ținut piept falsurilor științifice ale moldoveniștilor și au afirmat unitatea lingvistică a poporului care locuiește pe ambele maluri ale Prutului. Față în față cu moldoveniștii de la catedra de limbă și literatură „moldovenească", profesorii, angajați în activitatea de formare a cadrelor didactice pentru învățământul general din RSS Moldovenească, au afirmat promt și energic că „limba moldvenească și limba română îi o sângură limbă".

Configurația, specifică catedrei de limbă și literatură moldovenească a Institutului Pedagogic din Chișinău, la 1956, se va reflecta în viitorul a câtorva generații de elevi educați de foștii studenți ai acestor profesori. Aceasta explică perpetuarea românismului în RSS Moldovenească și geneza mișcării naționale în anii '80, dar și dedublarea identitară a intelectualității moldovenești, care a lăsat urme adânci în limbajul, dar și conștiința publică vizibile până în ziua de azi.

BIBLIOGRAFIE

1. BAHNARU, VASILE. *Calvarul limbii române în timpul dominației sovietice* (studiu și documente de arhivă). Chișinău, 2015.
2. BEȘLEAGA, VLADIMIR. Conștiința națională sub regimul comunist totalitar. *Destin românesc. Revistă de cultură şi istorie*. 1994, 4, 89-102.

3. BRUHIS, MICHAEL. *One step back, two steps forward : on the language policy of the Communist Party of the Soviet Union in the national republics: Moldavian, a look back, a survey, and perspectives*, 1924-1980, New-York, 1982.
4. CAȘU, IGOR. *„Politica națională" în Moldova Sovietică, 1944–1989*. Chișinău, Editura Cartdidact, 2000.
5. *Vasile Coroban: un arbitru într-o lume a arbitrariului* (coord. MIHAI CIMPOI). Chișinău, 2010.
6. COJOCARU, GHEORGHE. *„Dezghețul" lui N. Hrușciov și problema Basarabiei*. Târgoviște: Cetatea de Scaun, 2014.
7. NEGRU, GHEORGHE. *Politica etnolingvistică în RSS Moldovenească*. Chișinău: Prut Internațional, 2000.
8. NEGURĂ, PETRU. *Nici eroi, nici trădători. Scriitorii moldoveni și puterea sovietică în epoca stalinistă*. Chișinău: Cartier, 2014.
9. ȚÂCU, OCTAVIAN. *Homo Moldovanus Sovetic. Teorii și practici de construcție identitară în R(A)SSM (1924-1989)*. Chișinău, 2018.
10. THEODORESCU, CONST. C. Un stat, o istorie și o limbă „moldovenească" în Basarabia? Punctul de vedere lingvistic. *Limba română, Revistă de știință și cultură*. 2003, nr. XIII/6-10, 136-137.
11. БУДАГОВ, Р. А.; БЕРНШТЕЙН, С.Б. Ку привире ла унитатя де лимбэ ромыно-молдовеняскэ. *Нистру* (Кишинэу, 1988), nr. 11, pp. 132-136.
12. Arhiva Națională a Republicii Moldova (ANRM), Fond (F.)1961, inventar (inv.) 1, dodsar (d.) 177.
13. ANRM, F. 1961, inv. 1, d. 258.
14. ANRM, F. 1961, inv.1, d. 271.

STUDIUL COSTUMULUI DE CURTE FEMININ DIN MOLDOVA ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI XV PRIN CERCETAREA VESTIMENTAȚIEI SOȚIILOR LUI ȘTEFAN CEL MARE

Bîzgu Tatiana, *lector univ., drd.,*
Universitatea Liberă Internațională din Moldova

CZU: 687:94(478)"14/15"

Abstract

In the age of Stefan cel Mare allows us to observe the dynamics of the women's costume that can be better known due to the fact that, since then, the portraits, embroidery and miniatures have been preserved ... Historical documents attest that Stefan cel Mare had three marriages, thus presenting each personality of each wife separately. In this study is presented, briefly the information on the fabrics used in clothing and on the garments worn by wives and boyars during the time of Stefan cel Mare (late 15th century - early 16th century).

Key-words: Stefan cel Mare, clothing, ornaments, fabrics, embroidery.

Nimic nu reflectă mai clar statutul social al persoanei decât straiele pe care aceasta le poartă. Dintre toate formele de cultură materială, numai veșmântul omului desemnează, de la prima vedere, condiția fiecăruia. În comparație cu arhitectura, vestimentația are o viață foarte scurtă, oglindește cel mai prompt neîncetata evoluție a civilizației. Costumul istoric din Moldova începe să împrumute tot mai multe elemente orientale de influență europeană până în zorii veacului al XV-lea. Costumul feminin din timpul domniei lui Stefan cel mare poate fi mai bine cunoscut, datorită faptului că s-au păstrat din această vreme portretele murale, broderii și miniaturi...

Nu mai puțin bogat, dar chiar și mai strălucitor decât sclipitoarele zale, ni se înfățișează între 1350-1400, costumul de curte al voievozilor... Peste secole, această vestimentație o vom afla supraviețuind in fresca bisericilor lui Ștefan cel Mare.

Nu a existat în istoria noastră o domnie atât de îndelungată și așa de strălucitoare ca a voievodului Ștefan cel Mare. Perioada aceasta a fost încercată de necontenite războaie, dar plină